

Σταύρος Δ. Μαυρουδέας, *Οι τρεις εποχές του πανεπιστημίου. Το πανεπιστήμιο στον καπιταλισμό, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005, σ. 183*

Το συγγραφικό δοκίμιο του πανεπιστημιακού Σταύρου Μαυρουδέα *Οι τρεις εποχές του πανεπιστημίου* αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένα άριστο δείγμα γραφής τόσο από την άποψη της μορφής, όσο και από εκείνη του περιεχομένου του. Το πόνημα του Μαυρουδέα, χωρισμένο σε οκτώ σύντομες αλλά περιεκτικές ενότητες, χαρακτηρίζεται από λιτό τρόπο έκφρασης, γεγονός που καθιστά το κείμενο ιδιαίτερα βατό, ακόμη και για τον αναγνώστη που δεν έχει ασχοληθεί συστηματικά με το αντικείμενο. Την ανοιχτή και γόνιμη επικοινωνία με τον αναγνώστη υπηρετεί και η καταγραφή της υπόθεσης εργασίας στις πρώτες σελίδες της εισαγωγής, όταν ο συγγραφέας σπεύδει να διευκρινίσει χωρίς περιστροφές την άποψη που πρόκειται να αναλύσει:

Η κρίση του πανεπιστημίου πηγάζει από πολύ βαθύτερους λόγους απ' όσο υποδεικνύει μια περισσότερο ή λιγότερο συγκυριακή ενίσχυση των δυνάμεων της αγοράς. Η αναντιστοιχία μεταξύ πανεπιστημίου και κοινωνίας προκύπτει επειδή το καπιταλιστικό σύστημα έχει ήδη προχωρήσει σε ένα νέο στάδιο εξέλιξής του, με σημαντικές δομικές αλλαγές και λειτουργικές διαφοροποιήσεις. Ο προωθούμενος μετασχηματισμός του πανεπιστημίου πηγάζει ακριβώς απ' αυτές τις ρηξικέλευθες αλλαγές και γι' αυτό η υπεράσπιση του προηγούμενου χαρακτήρα και ρόλου του είναι απλώς ατελέσφορη. Όπως θα επιχειρήσουμε να δείξουμε, ο δημόσιος ή ο ιδιωτικός χαρακτή-

ρας του πανεπιστημίου δεν είναι η καθοριστική πλευρά των προωθούμενων μεταλλαγών, παρόλο που τις επηρεάζει αναμφίβολα. Το κεντρικό ζήτημα είναι η διαδικασία επιχειρηματοποίησης είτε υπό το δημόσιο είτε υπό τον ιδιωτικό μανδύα (σ. 14).

Με άλλα λόγια, μια ουσιαστική θεωρητική αλλά και πολιτική παρέμβαση στη σύγχρονη δυναμική του πανεπιστημίου δεν μπορεί να εκκινεί από το επίπεδο της αγοράς αλλά ούτε και να εξαντλείται σε αυτό. Λόγοι βαθύτεροι πυροδοτούν τις μεταλλάξεις που εμφανίζονται σήμερα στη δομή και τη λειτουργία του πανεπιστημίου, και αυτές οι μεταλλάξεις, ανεξαρτήτως από την ιδιωτική ή δημόσια μορφή τους, αναδεικνύουν ένα περιεχόμενο προσδιορισμένο σε τελική ανάλυση από τις ίδιες τις εξελίξεις στην παραγωγική δομή του καπιταλισμού της εποχής μας.

Είναι προφανές ότι η οπτική που υιοθετεί ο Μαυρουδέας, όπως άλλωστε διευκρινίζει και ο ίδιος, είναι η μαρξιστική. Η μελέτη του πανεπιστημίου ως κοινωνικού θεσμού, θα μας πει στο δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου του, που αφιερώνεται στα μεθοδολογικά προλεγόμενα, «πρέπει να ξεκινήσει από την αναγνώριση της σχέσης προσδιορισμού του [πανεπιστημίου] από την οικονομία (με την ευρύτητα που έχει η τελευταία στη μαρξιστική Πολιτική Οικονομία) και να συμπληρωθεί στην πορεία της ανάλυσης με τις μεταξύ τους σχέσεις αλληλεπίδρασης» (σ. 25).

Μέσα από μια μαρξιστική οπτική, λοι-

πόν, και ολοκληρώνοντας μια σύντομη αναδρομή στην προ-ιστορία του πανεπιστημίου από την εποχή του Μεσαίωνα ως την αστική κοινωνία, αναδρομή που εκτυλίσσεται στο τρίτο κεφάλαιο του δοκιμίου, ο συγγραφέας εστιάζει την προσοχή του στη δομική κρίση του 1973 και στις αναδιαρθρώσεις που αυτή θα πυροδοτήσει και στο χώρο του πανεπιστημίου. Είναι σε αυτή ακριβώς την περίοδο όπου κάνουν την πρώτη εμφάνισή τους διαδικασίες όπως η αμφισβήτηση του *καθολικού* χαρακτήρα της πανεπιστημιακής μόρφωσης, μια *μεταμοντέρνα* εκδοχή διεπιστημονικότητας, η ολοένα και πιο άμεση εξάρτηση των πανεπιστημιακών σπουδών από τις βραχυπρόθεσμες ανάγκες του καπιταλιστικού καταμερισμού εργασίας, η μαζικοποίηση του πανεπιστημίου με την ταυτόχρονη στέρηση οποιασδήποτε εργασιακής εξασφάλισης για τους αποφοίτους του, η μετατόπιση του κύριου όγκου των ερευνών προς *εφαρμοσμένες* κατευθύνσεις, αλλά και οι δομικές αλλαγές στον τρόπο διοίκησης των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων με βάση τις σε πρώτη φάση ανομολόγητες και στις μέρες μας πλέον ανοιχτά και επίσημα ομολογημένες αρχές του *management*.

Σε συνέχεια αυτών των παρατηρήσεων, και μέσα το πλαίσιο ανάλυσης που εκείνες υπαγορεύουν, στο τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου του, ο Μαυρουδάς επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στον προσδιορισμό της θέσης που καταλαμβάνουν η επιστήμη και η εκπαίδευση στο καπιταλιστικό σύστημα. Αντιμετωπίζοντας τη «σχέση-πανεπιστήμιο», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει, ως υποσύνολο της «σχέσης-κεφάλαιο» (σ. 50), προσεγγίζοντας με άλλα λόγια το πανεπιστήμιο ως πεδίο αναπαραγωγής των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων, ο συγγραφέας δίνει σαφές δείγμα διαλεκτικού τρόπου σκέψης, όταν

σχολιάζοντας τη θέση του γνωστού μαρξιστή θεωρητικού Mandel για την επιστήμη ως παραγωγική δύναμη σημειώνει:

Είναι γνωστή η επισήμανση του Mandel ότι η επιστήμη δε γίνεται άμεσα παραγωγική δύναμη (δηλαδή δεν οδηγεί αυτόματα σε καινοτομίες στην παραγωγή). Αυτό συμβαίνει μόνον όταν οι εκάστοτε συγκεκριμένες ανάγκες της κεφαλαιοκρατικής κερδοφορίας το επιτάσσουν. [...] Η θέση αυτή είναι γενικά σωστή. Αυτό όμως που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο η διασύνδεση και η εξάρτηση της επιστημονικής έρευνας (δηλαδή της παραγωγής επιστήμης) από άμεσες ανάγκες της κεφαλαιοκρατικής κερδοφορίας και συσσώρευσης γίνεται πολύ πιο στενή. Συνοπτικά, επιβάλλεται στα περισσότερα πανεπιστημιακά ιδρύματα η στροφή προς την εφαρμοσμένη έρευνα (η οποία χρηματοδοτείται και εξαρτάται πιο άμεσα από τη συμβολή στην κεφαλαιοκρατική κερδοφορία), ενώ η βασική έρευνα (για θεμελιακά επιστημονικά ζητήματα, τα οποία δεν είναι επιχειρηματικά αξιοποιήσιμα άμεσα ή ενδεχομένως είναι κοινωνικά κριτικά και άρα «επιλήψιμα») περιορίζεται σε λίγα κορυφαία και βασικά επιστημονικά κέντρα (σ. 57).

Αλλά τι είναι, επιτέλους, το λεγόμενο *επιχειρηματικό πανεπιστήμιο*; Η απάντηση στο ερώτημα προϋποθέτει καταρχήν μια διάκριση εποχών στη δυναμική του εκπαιδευτικού συστήματος, εποχές τις οποίες ο συγγραφέας, συνεπής προς τη μαρξιστική μεθοδολογία του, στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου του, έρχεται να θεμελιώσει και αντιστοιχήσει σε ανάλογα στάδια του καπιταλισμού. Απορρίπτοντας έναν *οικονομικό* συσχετισμό παραγωγής και εκπαιδευτικού συστήματος και υποστηρίζοντας ότι «η πρωτοκαθεδρία της σφαίρας της παραγωγής πρέπει να ιδωθεί σε διαλεκτική ανά-

δραση με τις υπόλοιπες σφαίρες του συνολικού κυκλώματος του κεφαλαίου» (σ. 69), ο Μαυρουδέας διακρίνει τρία στάδια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: τον καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού (μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα), τον μονοπωλιακό καπιταλισμό, που τον διαιρεί σε δύο επιμέρους περιόδους –μονοπωλιακή φάση (ως την κρίση του 1929 και τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο) και κρατικομονοπωλιακή φάση (από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου μέχρι την κρίση του 1973)– και το νέο στάδιο κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, το οποίο εκκινεί σχηματικά από το 1973 και το οποίο, ωστόσο, δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί (σσ. 73-74).

Τοποθετημένο χρονικά και δομικά στο τρίτο αυτό στάδιο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, το επιχειρηματικό πανεπιστήμιο αναπτύσσει πλέον τη σύγχρονη δυναμική του, διαδεχόμενο το ερασιμακό πανεπιστήμιο των πρώτων αστικών χρόνων και το δημόσιο-κρατικό πανεπιστήμιο του 20ού αιώνα, όπως αναλύει ο συγγραφέας στο έκτο κεφάλαιο της μελέτης του.

Σε διάκριση προς τις προγενέστερες εποχές στο πανεπιστήμιο του καιρού μας, υποστηρίζει και ορθά, κατά τη γνώμη μου, ο Μαυρουδέας, «η επιστήμη, η εκπαίδευση και η έρευνα υπάγονται πλέον άμεσα στις ανάγκες της κεφαλαιοκρατικής κερδοφορίας» (σ. 98). Αυτή η άμεση υπαγωγή της επιστήμης στην κεφαλαιοκρατική παραγωγική διαδικασία, θεμέλιο του επιχειρηματικού πανεπιστημίου, ωθεί στη διαμόρφωση των βασικών χαρακτηριστικών του, όπως τα εκθέτει ο συγγραφέας στο έβδομο κεφάλαιο του δοκιμίου του. Ανατροπή της σχέσης βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας, εμπορευματοποίηση της επιστήμης και του ερευνητικού έργου με μαζική εισαγωγή σχέσεων μισθωτής εργασίας και ευέλικτων μορφών απασχόλησης στα πα-

νεπιστημιακά ιδρύματα, κατακερματισμός των γνωστικών αντικειμένων, ραγδαία διαστρωμάτωση και κατηγοριοποίηση των πανεπιστημίων και εσωτερική διάσπαση και στρωματοποίηση του διδακτικού προσωπικού, ακόμη και του φοιτητικού πληθυσμού, καθώς και εκείνου των πτυχιούχων, διοίκηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από επαγγελματίες managers: ιδού ορισμένα, πρωτεύουσας ωστόσο σημασίας, χαρακτηριστικά του επιχειρηματικού πανεπιστημίου, ενός θεσμού που συμβολίζει πλέον τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της καπιταλιστικής επιχείρησης και γενικότερα της καπιταλιστικής παραγωγής με την εκπαιδευτική διαδικασία.

Όπως εύκολα θα αντίληφθει ο αναγνώστης διαβάζοντας τη μελέτη του Μαυρουδέα, και ιδιαίτερα μέσα από τις γραμμές του καταληκτικού κεφαλαίου της με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Το επιχειρηματικό πανεπιστήμιο και ο κόσμος της εργασίας*, το ενδιαφέρον του συγγραφέα δεν είναι καθαρά γνωστικό. Το πνεύμα που αποπνέει το συγκεκριμένο δοκίμιο είναι σαφώς πολιτικό, και στο σημείο αυτό οφείλω να ομολογήσω ότι εύχομαι ανεπιφύλακτα η αιχμή του λόγου του να βρει το στόχο της. Εξηγούμαι: η από μαρξιστική οπτική κριτική και απορριπτική στάση απέναντι στο νεοφιλελεύθερο, στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα είναι αυτονόητη. Είναι, ωστόσο, σαφές ότι ο συγγραφέας στρέφει την κριτική του και εναντίον των *σοσιαλδημοκρατικών* ψευδαισθήσεων, όσων «σκιαμαχούν», όσων προσπαθούν ή υποκρίνονται ότι προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις νεοφιλελεύθερες καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις στην εκπαίδευση με ηθικολογία και ανέξοδα κηρύγματα περί αφιλοκέρδειας και αυτονομίας του πανεπιστημίου:

Ο αγώνας εναντίον της επιχειρηματικοποίησης του πανεπιστημίου δεν έχει πιθανότητες επιτυχίας παρά μόνον εάν συμβαδίξει με τον αγώνα για την ανατροπή του νέου σταδίου του καπιταλιστικού συστήματος.

[...] Η αντίθεση στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο δεν μπορεί να οργανωθεί στη βάση της ρομαντικής αναπόλησης του δημόσιου/κρατικού ή, ακόμη περισσότερο, του ερασμιακού πανεπιστημίου. Άλλωστε, οι βάσεις συγκρότησης των «εποχών» αυτών έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή. [...]

Η αναπόληση μιας «χρυσής εποχής» του πανεπιστημίου, εκτός από πολιτικά αναποτελεσματική, είναι και παραπλανητική. [...] Επιπλέον, οι ηθικές επικλήσεις δεν αρκούν για να αντιμετωπιστούν πιέσεις που γεννιούνται από βαθιές κοινωνικές αλλαγές. Πολύ περισσότερο όταν οι ηθικές αυτές επικλήσεις προέρχονται, σε μεγάλο βαθμό, από την ίδια κοινωνική βάση που παράγει τις νέες αλλαγές. Οι μετασχηματισμοί του καπιταλισμού οδηγούν στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο και, συνεπώς, δεν

μπορεί να ανατραπεί το τελευταίο με επίκληση της προηγούμενης κατάστασης πραγμάτων του καπιταλισμού, γιατί αυτή παύει να υπάρχει ανεπιστρεπτή. [...]

Η μόνη ρεαλιστική βάση αντίθεσης στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο είναι η ανακάλυψη των απελευθερωτικών δυνάμεων και δυνατοτήτων της εργασίας, τις οποίες η ίδια η καπιταλιστική ανάπτυξη γεννά και ταυτόχρονα διαστρέφει και καταπνίγει (σσ. 172-175).

Λόγος καθαρός, λόγος πολιτικά αιχμηρός και προκλητικός, που κορυφώνεται με την πρόταση για τη συγκρότηση ενός *μετώπου παιδείας-εργασίας*. Το δοκίμιο *Οι Τρεις εποχές του πανεπιστημίου* αποτελεί μια αχτίδα φωτός μέσα στο ζόφο της καπιταλιστικής βαρβαρότητας του καιρού μας, ένα μικρό αλλά αυθεντικό κάλεσμα στράτευσης για μια παιδεία και μια κοινωνία της απελευθέρωσης.

Αλέξανδρος Α. Χρύσης